

Malmö Högskola
Historia med inriktning kulturanalys
C-uppsats
Seminarieledare: Johan Lundin
Handledare Mikael Ottosson

”En bok med kludderi i”

Trolldoms mål vid Malmö ting 1578 och 1590

Peter Älvebring

Innehållsförteckning

1. Inledning.

1.1 Syfte/Frågeställning.	Sid 2
1.2 Teori.	Sid 2
1.3 Metod och källor.	Sid 3
1.4 Forskningsläge.	Sid 4

2. Bakgrund.

2.1 Gamla Malmö.	Sid 8
2.2 Tinget.	Sid 8
2.3 Tortyr och avrättning.	Sid 9
2.4 Trolldom/Lövjeri.	Sid 12

3. Trolldomsmålen.

3.1 Marine Brenneuijns.	Sid 13
3.2 Bente Bondequinde.	Sid 15
3.3 Inger Skredders.	Sid 18
3.4 Jehanne Nielsdatter.	Sid 20
3.4 Barrabra Oune Smeds Moder.	Sid 25

Diskussion	Sid 29
-------------------	--------

Källor och litteraturförteckning.	Sid 34
--	--------

1 Inledning

Jag har valt att titta närmare på ett antal kvinnor som ställs inför Malmö ting anklagade för trolldom under 1500-talet. Det finns inget, vid första anblicken, som binder samman dessa kvinnor. Deras familjeförhållanden är ganska olika. De har på något sätt hamnat på kant med personer i deras närhet. De pekas ut i samhället, föraktade, jagade, hånade. Det sker en form av stigmatisering av de anklagade kvinnorna i fråga. Men det är inte bara dessa kvinnor som är uppskrämda av allmänheten i Malmö stad. De åtalade kvinnorna har också fyllt sin omgivning med skräck. Det finns troligtvis en rädsla för vad de kommer att göra härnäst. Eftersom dessa kvinnor inte är de första som blir anklagade för trolldom i Malmö så lär kvinnorna, redan när de blir anklagade av menigheten, förstå hur deras liv skulle komma att ändas. De försöker, på sitt egna sätt att rädda sig undan det oundvikliga. Deras liv skulle komma att sluta med en skymflig och skräckfylld färd med rackarekärran genom staden ut till backarna vid Kirseberg för att brännas levande på bål.

1.1 Syfte/Frågeställning

Syftet med detta arbete är att, utifrån det källmaterialet jag valt, undersöka de händelser som ledde till att dessa kvinnor hamnade inför tinget anklagade för trolldom. Samt försöka hitta förklaringar till varför de dömdes.

1.2 Teori

Jag har valt att arbeta ut i från ett aktörsperspektiv. Med detta menas att studera människan, eller kollektivet som handlar, den så kallade, *aktören*. Anders Floren menar i ”*Fråga det förflutna*” att det är viktigt att skilja på handling och beteende. Med handling menas att ingripandet är medvetet. Aktören har ett mål och han strävar efter att nå dit genom sina handlingar. Dvs. han har en avsikt med det han gör. Det har ingen betydelse om han lyckas ta sig fram till målet eller inte, det är avsikten som skiljer handlingen från beteendet.¹

Om man tittar på samhället ur ett strukturfunktionalistiskt perspektiv menar man att det består av mer eller mindre fasta rollsystem. Individens valfrihet skulle då vara beroende av rollens krav. Man kan även närma sig individens handlande ur ett system där utgången karakteriseras av ett rationellt val mellan de olika alternativen. Man tar hänsyn till den handlande inte bara styrs av sina egna mål utan även måste ta hänsyn till andra handlandes aktioner. Den enskildes val är således påverkat av gruppens val. Spelteorin är relaterad till teorierna om

---

¹ Dahlgren, Stellan, Floren, Anders, *Fråga det förflutna*, Studentlitteratur, s.131

människans rationella val. Teorin handlar om att försöka att fastställa abstrakta ramar och alternativ för ett socialt samspel. Olika spel omtalas beroende på hur många aktörer som existerar och vilken möjlighet de har att nå sina mål. När en deltagares vinst exakt motsvarar de övriga deltagarnas förlust kallas detta för ett *nollsummespel*.²

Florén använder sig av detta i ett exempel. Det som kallas för ”det begränsade goda” var ett tankesätt som användes i flera äldre samhällen. Floren menar att nollsummeprincipen fungerade som en grundläggande föreställning i det sociala samspelet. Det som menades med det begränsade goda är ganska enkelt. Om mina kor slutar att mjölka innebär det att någon annan har tagit mjölken. Det finns, enligt denna föreställning, bara en viss mängd av en sak. Om någon får mer lycka innebär det att någon annan får mindre. Man menar i och med detta att nollsummespelet kan ses som en av förklaringarna till häxförföljelserna.³

Teorin är enligt min mening användbar på de processer jag har tittat på. Teorin tar upp det sociala samspelet mellan de olika aktörerna. Min frågeställning kräver att jag försöker att se vad de olika aktörerna försöker att uppnå med sitt vittnesmål.

1.3 Metod och källor

Jag har valt att arbeta efter en källkritisk metod. Den har dock en begränsning: den svarar på frågor om en källa är användbar för en viss fråga eller för en viss undersökning.⁴ Man måste ställa sig frågorna om när och var den tillkommit och om den är äkta.⁵

Ett av problemen med den källa som jag använder är att jag har inget att väga den mot. Jag kan alltså inte göra någon jämförelse för att öka trovärdigheten i källan.

Jag har som källa till tingsförhandlingarna använt mig av en avskrift av Malmö tingböcker. Orsaken till att jag har använt mig av en avskrift är först och främst att det hade tagit för mycket tid i anspråk att först försöka tyda ut skriften i folianten för att sedan gå vidare till att försöka att översätta denna skrift till ett språk som är förståeligt nog att plocka ut information från. Urvalet gjordes slumpmässigt i två tidsperioder för att ta tillvara möjligheten att eventuellt skönja skillnader mellan de två perioderna. Antalet fall bestämdes av att undersökningen är kvalitativ.

Avskriften är gjord av Leif Ljungberg och Einar Bager och sträcker sig över två perioder, 1577-83 och 1588-90. Mig veterligt så er dessa de enda avskrifter som givits ut. Förutom

---

² Dahlgren, Stellan, Floren, Anders, *Fråga det förflutna*, student litteratur, s. 134

³ Dahlgren Stellan och Floren Anders, *Fråga det förflutna*, s.135

⁴ Dahlgren, Stellan och Floren, Anders, s. 185

⁵ Dahlgren, Stella och Floren; Anders, s. 187

under några kortare avbrott så har Hans Lauritzon Warberg, byskrivare, varit den som suttit vid pennan under hela den period som tingboken sträcker sig.⁶

Är då tingboken en säker källa? Den kan anses säker såtillvida att det är den enda källa som vi har att utgå från till dessa tingförhandlingar. Tingboken är en avskrift av protokoll som skrivits vid förhandlingen, eller i nära anslutning till denna. Som källa kan man därför kalla den för en kvarleva. Klas Åmark menar i *Metodövningar i Historia 1* att kvarlevelseaspekten gör att man direkt kan gå in och studera det förflutna. Han fortsätter med att säga att historikern idag kan gå in och läsa exakt samma skrift som skrevs då.⁷

Det som jag anser är problemet med denna källa är att vi idag inte har samma referensramar som man hade då. Det kan finnas information som utlämnats som varit allmänt vedertaget då och på grund av detta inte skrivits ned. Man måste också ta med i beräkningen att skrivaren inte skrivit ned allt som sagts eller, om han kompletterat skriften vid ett senare tillfälle, lagt till saker ur minnet. Och minnet är, som vi alla vet inte felfritt. Man måste därför handskas med källan med en viss försiktighet.

Det har varit ganska problematiskt med att översätta dessa trolldomsmål till svenska. Det finns hela tiden en risk att översättningen haltar eftersom man ofta får svårigheter med enstaka ord som inte går att hitta någon förklaring på i ett modernt språk. Ett sådant ord är ”tystöl”. Jag har frågat lärda och lekmän i min bekantskapskrets och fått vitt skilda svar. Allt från svagdricka, avslagen öl, till att det skulle vara en felstavning av ordet Tysköl. Jag är inte säker på vad ordet egentligen betyder så jag har låtit det stå oöversatt i texten.

1.4 Forskningsläge

Eva Kärvefö menar i sin bok *”Den stora ondskan i Valais”* att häxerisystemet arbetar i ett samhälle där innevånarna är jämlika, eller anser sig vara jämlika. Makten befinner sig på avstånd och det pågår en kamp mellan innevånarna i detta lokala samhälle om de begränsade resurserna. Sanktioner utmätts mot försök att ”sno” åt sig på andras bekostnad. Hon menar att häxerisystemet är en tolkning av ”det begränsade goda”. I ett samhälle med begränsad tillgång av t.ex. betesmark kopplas också lyckan och ett personligt välbefinnande som något som strömmar ut från ett stort stycke. Man menade alltså att lyckan i samhället var begränsad. Tillförskaffade någon på något sätt till sig mer innebar det att någon annan fick mindre. Detta

---

⁶ Malmö tingböcker, 1577-83 och 1588-90, Köpenhamn, 1968, sid, XI

⁷ Ekman, Stig, Thullberg, Per, Åmark Klas, (red) *Metodövningar i Historia 1*

orsakar rivalitet. Kärfe menar att häxerisystemet var ett sätt för dåtidens människor att förklara den sneda och orättvisa fördelningen av lycka och välstånd.⁸

Hon menar fortsättningsvis att häxerisystemet kan beskrivas som en berättelse. Offret utsätts för en serie olyckor, dessa uppmärksammas av en närstående t.ex. en granne. Denna närstående ger offret tolkningen att denna blir ansatt av en häxa. På grund av att häxan vid detta tillfälle inte är känd kan hon skada offret och eller hans familj. Häxan i fråga anses ha ärvt sina krafter eller övertagit den från en frände. Det brukar också allt som oftast figurera någon form av trolldomsbok. Häxans attacker bottnar i avund som får henne att attackera tills hon dödat sitt offer kroppsligt eller socialt. Det finns dock, enligt Kärfe, en möjlighet för offret att klara sig undan. Den närstående/grannen kunde rekommendera en mothäxa. Denna mothäxa ansågs besitta en kraft som var starkare än häxans. Om offret lyckas övertala en mothäxa att föra kampen för honom så inleds en magisk strid. Om mothäxan inte klara av att stå emot attackerna så drar hon sig tillbaka och rekommenderar en annan.⁹

Vad är då orsaken, enligt Kärfe, till att befolkningen så intensivt sökte efter dessa brottslingar. Hon menar kraven var stränga på menighetens samtycke. Varje häxa skulle kunna pekats ut av flera personer, eller ha ett stabilt ryckte som trolldoms kunniga. Saknades det ett stöd från befolkningen så skulle förföljelserna te sig som överhetens förtryck, hela idén med häxan som syndabock skulle då fallera. För att få stöd från folket måste det finnas något som binder samman de folkliga föreställningarna med det häxerisystem som överheten lanserar. Kärfe anser denna samständighet måste sökas i den kulturella sfären. Den kristna kulturen försöker att ta till sig en folklig praxis och de folkliga föreställningarna. Dessa har dock varit så svaga att de har förvanskats och eller förlorat sin mening.¹⁰

Bengt Ankarloo tar i sin bok, ”Att stilla herrevrede”, upp en process som utspelar sig 1653. Målet i sammanfattning är att en tämligen fattig godsherre anser sig utsatt för trolldom av en mjölnare och dennes fru. Han menar att det fanns tecken på att solidariteten höll på att bryta samman i det danska samhället. De dåliga tiderna gjorde att folket brydde sig mindre om andra och att aggressiviteten ökade.¹¹

Ankarloo fortsätter med att mena att det är en spridd uppfattning inom forskningen att det infann sig en grundläggande förändring i människors tankesätt i och med reformationen. Det anses att man fick en mindre toleransnivå gentemot fattiga och kringströvande. Innan

---

⁸ Kärfe, Eva, *Den stora ondskan i Valais*, s.220

⁹ *Den Stora Ondskan i Valais*, s. 221

¹⁰ *Den stora ondskan i Valais*, s.15

¹¹ Ankarloo, Bengt, *Att stilla herrevrede*, författarförlaget, s.96

reformationen hade det varit förenligt med kristen tro att se sina fattigare bröder som en möjlighet att utföra barmhärtighetsverk. Dessa verk var av största betydelse för ens egen frälsning. Barmhärtighetsverken var till antalet sju i den katolska traditionen: ge mat till de hungriga, ge dricka till de törstiga, ge husrum till pilgrimer, besöka fängslade, besöka sjuka, klä de nakna, samt följa de döda till graven. I och med reformationen ändrades detta. Det var bättre att lära de medellösa att ta hand om sig själv, istället för att bli beroende av gåvor. Ankarloo menar att den protestantiska arbetsetiken och den inomvärldsdliga fromheten i det dagliga arbetet är föreställningar som vi i Max Webers efterföljd förknippar med tidsandan 1600-talets nordvästra Europa. Med andra ord, de som inte kunde foga sig i den nya flitens ordning blev tillrättaförda. Sätten detta gjordes på var hårda: spinnhus och arbetsinrättningar, med fjortontimmars pass. För mariginalgrupperna, dvs. personer som bara var fattiga, onyttiga, och brottslingar, hade man inget till övers för. Man menade att de kunde lika bra försvinna från jordens yta.¹²

I *"Trolldomsprocesserna i Sverige"* tar Ankarloo upp två teorier som ofta används av antropologer. Den funktionalistiska teorin som innebär de praktiska delarna som idéerna om trolldom erbjuder individerna och samhället. Teorin i sin enklaste form innebär att i och med brister och felaktigheter i världsbilden tar man till irrationella orsaks och verkanssammanhang för att förklara olyckor som sjukdom och dylikt. De är orsakade av trollkoners aktiviteter. Det fanns även andra förklaringar. Man såg säkert sambandet mellan dåligt väder och dålig skörd. De stora katastroferna såg man ofta som Guds straff. Det var de individuella olyckorna som hade en förmåga att drabba slumpvis och orättvist man var misstänksam mot. Skulle mjölken sina från person A:s kor medan person B:s kor mjölkar för fullt låg det nära till hands att misstänka trolldom.¹³

Strukturalisterna försöker i sina undersökningar att kartlägga sambandet mellan å ena sidan anklagelserna efter innehåll, frekvens och objekt och å andra sidan skiftningar i samhällsstrukturen. Man menar om trolldomen har till uppgift till uppgift att förklara orättvisor och olyckor som är av en individuell art så återstår frågan efter vilka medvetna, eller omedvetna bedömningsgrunder den av trolldom drabbade pekar ut den vållande trollkonan. Ankarloo menar att man måste leta efter bedömningsgrunder i samhällsstrukturen. I Svenska processer före 1668 kan 116 fall av trolldom kännetecknas efter föremålet för den skadliga verksamheten: människa 61, boskap 51, övrigt (årsväxt, fiske etc.) 4 fall. Protokollen

---

¹² Ankarloo, Bengt, *Att stilla herrevrede*, s.97

¹³ Ankarloo, Bengt, *Trolldomsprocesserna i Sverige*, Rättshistoriskt Bibliotek, s.265

pekar enligt Ankarloo ut boskapen som liggande på andra plats efter människan som lättast blev utsatt för trolldom.¹⁴

I ”*Blåkulla, Magi, och trolldomsprocesser*” menar Anders Östling att det finns ett antal forskare som menar att de sociala konflikterna var den främsta enskilda orsaken till trolldomsårens förekomst. Han tar upp Gustaf Henningssons teori att trolldomsanklagelserna fungerade som en ventil för aggression som låg dold. Eftersom det inte fanns någon sanktion från samhället kunde aggressionen inte uttryckas på något annat sätt. Samhällets normer påbjöd att man skulle hjälpa sin granne och inte slänga ut sin gamla orkeslösa svärmor. Men om man kunde övertyga sig själv och andra om att vederbörande var en trollkarl eller trollkona fick man en passande ursäkt att göra sig av med besvärliga grannar, kasta ut släktingar, eller vägra en tiggare hjälp. Anklagelserna var ett sätt att komma undan de skyldigheter som var norm i samhället. Det gav en möjlighet att avbryta kontakterna med oönskade personer.¹⁵

Östling anser att om en kvinna blev anklagad för att vara en trollkärring och inte var kapabel att motbevisa detta påstående blev hon utesluten ur gemenskapen.¹⁶ Fysiskt och verbalt våld ansågs vara en grov kränkning av personens integritet. Det innebar att man förlorade sin status i samhället.¹⁷

För fattiga personer med låg status var risken större att bli fällda än någon med hög socioekonomisk status. För dessa fattiga personer fanns ingen ära att återupprätta. Den ansågs redan förlorad.¹⁸

Hur passar den tidigare forskningen in på processerna i Malmö? Den passar in ganska väl. Det beskrivs i processerna om kampen om det begränsade goda som Kärfve beskriver. Det finns även tendenser som visar på att benägenheten att dela med sig inte var överdrivet stor. Detta skulle då enligt Ankarloo bero på reformationen.

---

¹⁴ Ankarloo, Bent, *Trolldomsprocesserna i Sverige*, Rättshistoriskt Bibliotek, s.266

¹⁵ Östling, Per-Anders, *Blåkulla, magi, och trolldomsprocesser*, s.249

¹⁶ Östling, Per-Anders, *Blåkulla, magi, och trolldomsprocesser*, s.215

¹⁷ Östling, Per-Anders, *Blåkulla, magi, och trolldomsprocesser*, s.214

¹⁸ Östling, Per-Anders, *Blåkulla, magi, och trolldomsprocesser*, s.257

2. Bakgrund

2.1 Gamla Malmö

Efter ett 1500-tal som hade varit bra för Malmö, både politiskt och ekonomiskt, började man skönja en nedgång i slutet av århundradet. Det nordiska sjuårskriget hade troligtvis påverkat Malmö. Även Pesten som grasserade i Malmö åren efter kriget måste ha haft en påverkan. Stadens sjöfart var 1590 fortfarande väldigt stor och betydande, men skulle på grund av den europeiska handelns omläggning få en snabb nedgång.¹⁹

Man hade också betydande utgifter i att ställa stadens befästningsverk i gott skick. Under slutet av 1500-talet försökte kungamakten uppmuntra till dessa förbättringar. Man försökte från kungamaktens sida att lindra det ekonomiska trycket på staden genom att avstå från skatten för att pengarna hellre skulle gå till befästningarna. Dessa byggnationer hade varit betungande för borgarna i staden och påverkat välfärden till det sämre.²⁰

Det finns tyvärr inga exakta siffror på Malmös innevånareantal för den period som uppsatsen omfattar. Gustaf Clemensson har i sin Malmöhistoria använt sig av Malmö kämnars räkenskaper och multiplicerat antalet betalande med 10 och då kommit fram till att Malmö skulle under 1500-talets början ha cirka 6000 innevånare. Men dessa siffror är tämligen osäkra. Andra historiker har istället multiplicerat antalet med 7 och då fått ett helt annat resultat.²¹ Malmö som räknades som det danska rikets tredje största stad.

2.2 Tinget

Efter att rådhuset uppförts och Stortorget blivit färdigtbyggt, 1546, lades tingsplatsen framför rådhuset. Platsen bestod av fyra jordfasta bänkar som kallades för tingstockar. Bänkarna ramade in ett område varinom, framför fogdens bänk, den så kallade ”tiuffuesteenen” (tjuvastenen) var placerad. På denna sten satt den anklagade under rättegången. Malmö stad hade två lokaler för att hysa de anhållna. Fångkällaren var belägen under rådhuset södra de. Det fanns två celler som vette ut mot torget. Pinorummet och ännu en cell var vända in mot rådhusgården. Man använde sig ibland också av tullboden vid strandporten. Denna arrestlokal tog ofta i bruk under höstmarknaden. I övrigt användes, som tillfälliga arrestlokaler, något av stadens strandmurstorn²².

Bytinget leddes av stadsfogden. Till sin hjälp hade han först och främst två stycken bisittare. Utöver dessa fanns en nämnd, tingmännen, som man i varierande antal, beroende på brottets

---

¹⁹ Tomner, Lennart, Helander, Olle, *Malmö ett bildverk, Malmö genom tiderna* s.36

²⁰ Tomner, Lennart, *Malmö stads historia*, 2 delen, s.3

²¹ Tomner, Lennart, *Malmö stads historia*, 2 delen, s.87

²² Isberg, A. U, *Häxboken Malmö* 1916 s34

karaktär, utsåg vid rättstillfället. Magistraten bestämde 30 mars, 1590 att nämnden skulle bestå av 12 stycken borgare. Vid svårare brottmål som, dråp, mord, och anklagelser om trolldom, utsåg man en nämnd bestående av 15 män. Dessa män hade befogenhet att avkunna dom. Denna dom var dock underställd tingets prövning.²³

Det fanns ambitioner under 1500-talet att försöka reglera och centralisera rättsliga förhållanden. Detta kan utläsas av Karlundborgske recess 1576. Det bestämde där att den som blivit dömd skyldig av nämnden skulle inte bli avrättad innan målet prövats i en högre instans, då menat Landstingsdomarna. Nämndens medlemmar kom från samma t.ex. socken som den anklagade och därför hade önskan att komma den anklagade till liv.²⁴

Det fanns klart utstakade linjer som följdes i rannsakingarna. Efter att den som anklagat kvinnan för trolldom, styrkt detta med vittnen inför tinget, tillfrågades tingmännen, åtta till antalet, om kvinnan skulle få vistas i frihet eller om hon skulle hamna under "15 mans toug till att resa eller skära" (fria eller fälla). Om man valde att fälla utsågs en femtonmannanämnd som mellan tingssammanträdena skulle locka sanningen ur den anklagade. När nämnden tagit hand om ärendet började de personer som kanske hade något agg mot den anklagade, och som tidigare hållit sig undan, att komma fram. Man försökte dra sig till minnes om kvinnan uttalat någon form av hotelser som sedan realiserats.²⁵

Genom att ständigt förhöra kvinnan fick man henne att göra medgivanden som hon, och vittnen, senare på tinget fick bekräfta. Om det efter detta fortfarande fanns några tvivel angående kvinnans skuld tog man ner den anklagade på stranden för att göra ett vattenprov. Flöt kvinnan i vattnet så var det, ansåg man, säkert att hon sysselsatt sig med trolldom.²⁶

När nämnden avkunnat sin dom frågade fogden den församlade menigheten tre gånger om de ansåg att domen var felaktig och menade på att den skulle skickas vidare till andra domare. Detta skulle då göras inom åtta dagar. Detta har dock inte hänt någon gång i Malmö. När domen då var fastställd började man att tortera den anklagade för att i syfte att få denna att avslöja sina medbrottslingar²⁷

2.3 Tortyr och Avrättning

Genom Christian III:s recess 13 december, 1558 fastställdes det att ingen fick utsättas för tortyr innan personen i fråga blivit dömd till döden för något brott. Ett annat stadgande var att

---

²³ *Malmö tingböcker 1577-83 och 1588-90*, Köpenhamn 1968 Inledningen s. IX

²⁴ Johansen, Jens, Chri. V, Danmark: Anklagelsernas sociologi, s293 *Häxornas Europa 1400-1700*, Red, Ankarloo, Bengt och Henningsen, Gustav

²⁵ Bager, Einar, *Malmö stad genom 600 år* s.92

²⁶ Bager, Einar, *Malmö stad genom 600 år* s.93

²⁷ Bager, Einar, *Malmö stad genom 600 år* s.94

inga tjuvar, förrädare, trollkarlar, eller trollkvinor, laggiltigt fick lov att anklaga eller vittna mot någon annan. Dessa bestämmelser följdes dock inte strängt men satte en gräns för det totala godtycket.²⁸

Tortyren genomfördes som tidigare nämnts först när den anklagade fått sin dom. Men man kan rimligen misstänka att det även genomförts tortyr även för att få den anklagade att erkänna. Under en process i Norge gav en kvinna en annan kvinna rådet:

”Väljer du att inte genast bekänna, kommer de att kasta dig på vattnet och lägga dig på sträckbänken. När de dragit ut din kropp kommer de att öka din smärta genom att nypa dig med glödheta tänger”.²⁹

För att förhöja smärtan vid användandet av sträckbänken använde man ibland också krut som lades på den anklagades bröst och tändes på. Plågorna under tortyren kunde i vissa fall få en dödlig utgång redan innan den anklagade fått sitt fall prövat i rätten. Man lurade ibland även kvinnor till att tro att de skulle släppas fria om de samarbetade. För att bedyra sin oskuld så stod kvinnorna ut med smärtan så länge de kunde. Vid ett tillfälle när en Norsk domare som skulle frikänna ett antal kvinnor frågade han en av dem varför hon erkänt, fick han svaret:

”Hon hellre ville ljuga detta brottet på sig och förkorta sitt liv än att utstå mer tortyr än nödvändigt”.³⁰

I Malmö stads räkenskaper för året 1605 finns det antecknat:

”1605 den 7 juli. Fick mästermannen, som pinligen förhörde Karine Sågskärares-1 Daler. Vidare givit till Margarete Nyborgs och Karine Sågskärares, då man sökte locka sanningen ur dem, sedan de blivit pinade, öl och vin för -4daler.”³¹

22 år efter gjordes en ingående redogörelse av tortyren av en anonym häxa i Pressneck
”

---

²⁸ Isberg, A. U, *Häxboken*, s.83

²⁹ Naess, Eyvind, Hans, *Häxornas Europa 1400-1700*, den kriminologiska kontexten, s 322

³⁰ Naess, Eyvind, Hans, *Häxornas Europa 1400-1700* s.322

³¹ Bager, Einar, *Malmö stad genom 600 år*, s94

1. Skarprättaren band hennes händer, klippte av henne allt håret och lade henne på stegen. Så hällde han brännvin på hennes huvud och tände på så att resten av håret brann upp.
2. Han lade bindlar indränkta i svavel i hennes armhålor och på ryggen och tände på.
3. Han bakband och hissade upp henne i en talja taket.
4. Där fick hon hänga i tre eller fyra timmar medan han själv gick ut och åt frukost.
5. När han kom tillbaka hällde han på nytt brännvin över henne och tände på.
6. Han fäste tunga vikter vid hennes ben och hissade upp henne i taket. Så lade han henne på ryggen ner på stegen och band en planka med vassa spikar mot hennes kropp. Så hissade han upp henne igen.
7. Han klämde hennes tummar och stortår med skruvar och slog henne på armarna med en käpp. I denna ställning fick hon hänga i en kvarts timme så att hon gång på gång svimmade.
8. Så klämde han hennes underben och lår med skruvar. Hela tiden ställdes frågor till henne.
9. Så slog han henne med en läderpiska så att blodet forsade över hennes bröst.
10. Än en gång satte han skruvarna på hennes tummar och tår och lämnade henne i tortyrstolen från tio på förmiddagen till ett på eftermiddagen medan rättens ledamöter gick ut för att få en bit mat.
11. På eftermiddagen kom en tjänsteman och klagade över den skoningslösa proceduren. Men de bara fortsatte att piska henne och så slutade första dagen.
12. Nästa morgon startade alltsammans på nytt men inte riktigt lika hårt som dagen innan.”³²

Det fanns kvinnor som försökte att ta tillbaka de erkännanden de gjort under tortyren. En kvinna, under tiden som hon skulle få det sista sakramentet, erkände att hon blivit tvingad under tortyr att ange en annan kvinna för trolldom. Hon hade ljugit för att slippa mer plåga.³³ Att använda tortyr var inte någon enskild händelse. Den ingick helt enkelt i rättsförfarandet. Det var genom tortyr man fick den information man ville ha. Som tidigare nämnt så användes även tortyr i Malmö. Det finns dock inga utförligare beskrivningar på för den utfördes.

---

³² Ankarloo, Bengt, *Satans Raseri*, Ordfront, 2007, s. 100

³³ Bager, Einar, *Malmö stad genom 600 år*, s. 94

Enligt tysk och nordisk gammal lag fanns det två brott för vilka döden på bålet kunde tilldömas. Det var häxeri och giftmord. Det fanns två tillvägagångssätt för hur man avrättade på bålet. Att brännas på bål var inte alltid ett dödsstraff. Den dömda kunde dömas till döden genom halshuggning. Efter huvudet skiljts från kroppen kastades delarna på elden. På kontinenten var det vanligare att man brände människorna på levande på bålet.³⁴

2.4 Trolldom/Lövjeri

Människan har ett behov av att känna sig säker och skyddad. Man vill försäkra sig om att försörjningen fungerar och man vill lindra sin oro för oväntade händelser. Med magiska ritualer försökte man få kontroll över händelser och sin omvärld. Vit magi även kallad för lövjeri hade en skyddande funktion i samhällsstrukturen. Den skyddade från angrepp utifrån och såg till att det fanns en jämvikt mellan gott och ont. Det praktiserades således lövjeri för att skydda sig själv och hemmet från sjukdomar och otur. Denna vita magi användes av en stor del av befolkningen och troligtvis har det inte setts som vanhedrande. Lövjeri omfattade också signeri, dvs. muntlig magi som utfördes med hjälp av trollformler, även motmagi som utövades för att skyddas sig mot illvilja. Trolldom sågs som magi utförd med illvilja. Den ansågs användas av personer som var ute efter att skada omvärlden eller andra människor.³⁵

Det går i materialet att se att människor sökte hjälp hos dessa kvinnor. De tyder på att man hade, i varje fall till en början, någon form av förtroende för kvinnorna. De har troligtvis varit som kloka gummor. Detta kan om man tittar genom ett genusperspektiv varit ett hot mot den framväxande vetenskapliga läkekonsten som företrädde av män.

---

³⁴ Ambrius, Jonny, *Att dömas till döden*, s.52

³⁵ Östling, Per-Anders, *Blåkulla, magi och trolldomsprocesser*, skrifter från Etnologiska avdelningen Uppsala universitet, Uppsala, s.46.

3. Trolldomsmålen

3.1 Marine Brenneuijns

Marine Brenneuijns förs inför tinget den första gången 6 juli, 1590.

Mats Olszon anklagar Marine för att ha kastat sjukdom på honom. Orsaken till detta skulle, enligt Mats Olszon, vara att han inte ville sälja efterbrygd till henne för 8 skilling per tunna utan istället ville ha 1 mark. Marine blev då arg på honom och visade honom detta genom att sedan denna dag inte återgälda hans hälsning när de stötte på varandra.

När Mats Olszon senare blev sjuk och sökte doktor för sin sjukdom sade doktorn till honom att sjukdomen var kastad på honom av trollfolk.

Mats vittnar också om när han, under tiden för sin sjukdom, satt på en pall för att sängen skulle bäddas, blev han kastad av pallen så han hamnade långt ut på golvet. Han slog sig så att han fick ett blått märke på sitt vänstra ben (detta märke visar han upp inför tinget). Detta märke menar han kommer att finnas kvar så länge han lever.

Jenz Trane berättar för tinget att när han i fjol kommit från Sverige då lejde hans fru en amma, denna amma hade ett eget barn. När han en dag kom hem satt Marine Brenneuijns tillsammans med amman, som hade sitt barn i famnen. Jenz blev då arg och förvisade Marine och amman från huset. Strax efter denna händelse började Jenz barn att skrika på ett onaturligt sätt. Detta pågick i 18 veckor, dag och natt.

Efter Jens flyttat ner på stranden så dyker Marine upp på hans loft och begär ett par skor. Hon begär ett par skor eller pengar till sådana av Jenz. Han ber dock sin piga att ge henne 1 skilling. Marine blir arg och därefter börjar Jenz barn att skrika igen. Denna gång en hel månad. Vid månadens slut kommer Marine åter tillbaka och begär ett par skor. Jenz går då in i stugan, där det sitter en skomakaresven, och ber honom att göra ett par skor till Marine. När Marine får sina skor slutar barnet att skrika.

Hans Baad Dragare berättar när hans hustru nekade att låna Marine ett krus *tystöl* så lovade hon dem att de därefter inte skulle få sålt så mycket öl. En tid efter denna episod så besöker Hans en kvinna vid namn Anne Clausis. När han kom dit så var Marine där. Hon började dansa omkring i rummet. Plötsligt slår hon Hans i ansiktet så han börjar blöda och xxx säger: Därför vill jag inte ha en 1/2 tunna tyst öl. Efter detta blev Hans så sjuk att han var sängliggande i 9 veckor. Under tiden fick inte Hans sålt ett enda krus öl.³⁶

---

³⁶ *Malmö tingböcker 1577-83 och 1588-90*, Köpenhamn 1968 s320-322

Bekännelsen

Detta erkänner Marine den 20 juli inför tinget, opinad, och odömd, efter hon blivit kastad i vattnet och flöt.

Den djävul som hon gav sig till heter Perkild. Han kom till henne i form av en liten pojke och begärde att hon skulle besvärja sig till honom. Detta utspelade sig för sex år sedan. Hon erkänner att hon kom i bråk med Mats Olszon på grund av att han inte ville sälja henne efterbryggd för det pris som hon ville betala och för vissa ord som han sagt henne som inte behagade henne. När hon kom hem sade hon till Perkild: Mats Olszon har förtörnat mig och gått emot mig. Kan du hämnas mig? Perkild försvann men kom strax tillbaka igen. Hon frågade honom om han utfört vad hon bett honom. Han svarade ja.

Vid samma tillfälle berättar hon inför tinget att när hon vill komma i kontakt med Perkild går hon in i sin kammare och säger: Perkild, var är du? Strax efter kommer han fram och frågar vad hon vill. Marine erkänner också vid detta tillfälle att hon kan förvandla sig till en katt.

Hon berättar inför tinget att när en kvinna vid namn Kristine Arntz som är bosatt i Helsingör, sänder bud efter henne så måste hon åka dit. Hon erkänner att hon och Kristine, med flera höll sina möten och församlingar under Helsingörs galge.

När hon blir tillfrågad av tinget vad som behandlades vid dessa möten berättar hon att hon inte var delaktig i rådet och att de andra höll råd för deras egen del. Ett av besluten som togs av häxorna för tre år sedan var att skada frukten på träden.

Den 27 juli sedan Marine vittnesmål blivit uppläst blev Marine tillfrågade om det hon erkänt var sant, och inte var osanning. På detta svarar Marine: ja. Kristine Arntz går fram och frågar Marine: Marin, känner ni mig? Marine ser på henne och säger: Kristine, Jag känner er mer än väl. Marine visar bort Kristine bort från sig med händerna och säger: Det är jag som ska dö. Alltför väl känner jag till er, det är sant. Det är jag som angivet er.

Det 15 man starka rådet Dömer Marine Brenneuijns till att brännas på bål. Vid samma tillfälle ber Marine sin husbonde om ursäkt och lovar, vid sin själs salighet, att han inte visste att hon använt sig av trolldom.³⁷

Utslag

Om man utgår från vad Marine anklagas för och vad hon erkänner i sin bekännelse så får man intrycket av att det som rätten har koncentrerat sig på i detta mål har med Marines uttalelser

---

³⁷ *Malmö Tingböcker 1577—83 och 1588-90*, Köpenhamn 1968 s322-24

av hot att göra. Hon har hamnat i bråk med Matz Olsson på grund av att han kräver ett högre pris för efterbrygden än vad han gjort tidigare. Han menar att Marine efter detta slutar att hälsa på honom. Marine säger i sin bekännelse att han vid detta tillfälle också sagt ord som inte behagade henne. När man läser vittnesmålen mot Marine lyser, det enligt min mening igenom, att man kanske tröttnat på att hon hela tiden ber om t.ex. billigare öl, och gratis skor.

3.2 Bente Bondequinde

Processen mot Bente Bondequinde inleds den 6 juli 1590

Holger Drager anklagar, å sin frus vägnar, Bente Bondequinde inför tinget.

För en tid sedan var deras äldste son mycket sjuk i en besynnerlig sjukdom. Bente kom till dem och sade: Jag har hört att er son är mycket sjuk. När Holgers fru berättat om sin sons sjukdom menade Bente att hon kunde bota honom. Hon kom och vägrade deras son på torsdag morgonen under tre veckors tid. Efter en tid sade Holger till Bente att han inte tyckte det verkade att göra sonen friskare. Då bad Bente att Holgers fru skulle smälta bly och blanda i sonens mat, på torsdagmorgonen, under tre veckors tid så skulle han snart få det bättre.

Pojken tillfrisknade inte frun menade att Bente inte kunde hjälpa honom. Bente svarade att hon inte kunde bota deras son men hon berättade att det fanns en kvinna på bygden som kunde. Holgers fru frågade hur denna kvinna skulle kunna bota hennes son när hon inte ens träffat honom. Bente berättade att kvinnan kände hennes son väl, bättre än vad Bente själv gjorde, kvinnan hade gått den svarta skolan.

Efter detta gick Bente hem. Hon återkom efter 4 dagar med ett knyte som innehöll något som närmast liknade en bit halvbränt kol, och något som påminde om fiskben. Bente sade att det skulle blandas i pojkens mat så han fick det i sig. Holgers fru frågade vad det var. Bente berättade att det var ett av de kol som släcktes i Jesus badvatten och det andra var det vetet som växte under den natten som Jesus föddes. Holgers fru frågade hur de kommit över detta, Bente svarade då att kvinnan det kom från varit i Jerusalem.

Sonen lekte vid ett senare tillfälle med grannens barn. Grannkvinnan frågade då Holgers fru om sonen blivit frisk. Frun berättade att det hade han inte blivit men det hade kommit en kvinna som ville bota honom. Grannen frågade vad denna kvinna hette och fick till svar att kvinnans namn var Bente Bondequinde. Grannkvinnan frågade då vad de lovat att betala Bente. Holgers fru svarade att de gav henne söndagsmjölken från deras ko. Grannkvinnan sade då åt henne: Ger ni henne länge av er söndagsmjölk, så får ni det inte stort på söndagarna. Med det menar jag att hon inte är god.

Söndagsmorgonen därefter kommer Bentes son med en kanna. Holgers fru frågade honom vad han vill. Han svarade att hans mor skickat honom för att hämta mjölk. Hon sade då åt honom att så länge hans mor och hennes barn drack hennes mjölk, så fick hennes egna barn gå utan. Därefter visade hon honom dörren med orden att hon inte behövde moderns trolldom längre.

Hans Baad vittnar inför tinget att han för en tid sedan låg svårt sjuk under 6 veckor. Han kunde varken stå eller gå och han hade en svår hetta som han inte kunde få läskelse från. Han skickade bud efter Bente och frågade henne om hon visste någon bot för hans svåra sjukdom. Bente svarade honom med att säga att hon kunde se att han var svårt sjuk. Hon berättade för honom att det inte var Gud som lagt sjukdomen på honom. Hon fortsatte: Eftersom jag vet ni kommer att vara tyst och hålla det för er själv kommer jag att hjälpa er.

Bente sade åt honom att ta halmen efter en nyss uppgången gris. Detta skulle han lägga på en plats i huset, tända eld på det och gå tre gånger genom elden. Hjälpte inte detta så lovade hon att finna på annat råd. Hans gjorde som Bente rått honom och innan klockan var slagen 9, morgonen efter, så var han frisk.

Anders Persson vittnar om att när han bodde granne med Bente så hade han vid ett tillfälle varit på Lunds marknad i Lund. När han kom tillbaka så hade hans häst kommit över till Bentes hage och ätit av plantorna. När Bente kom ut och såg hästen i hagen så bannade hon den. Samtidigt kom Anders ut och sade åt henne: Lugna er kära Bente. Har min häst orsakat någon skada, ska jag ersätta detta. Bente svarade: Innan tre dagar har gått ska du eller din häst få skam. Det lovar jag dig. Strax innan den tredje dagen störtade hästen.³⁸

Bekännelsen.

Bente Bondequindes egen bekännelse efter hon blivit kasta i vattnet och inte kunde sjunka.

Bente berättar först att hennes djävul heter Heszemer och att det var tre år sedan hon besvor sig till honom.

Vidare berättar hon att Matz Michilsson kom till henne och bad om hjälp. Han menade att två kvinnor, genom trolldom, tagit nyttan från hans kor. Bente lovade att hjälpa honom. När hon kom dit gav hon kon malt och salt. Hon mjölkade därefter kon och kastade mjölken över hornen.

---

³⁸ *Malmö Tingböcker 1577-83 och 1588-90*, Köpenhamn 1968 s324-331

Senare kom Mats Michilsons fru hem till Bente och sade: Din lede djävul. Du har tagit nyttan från mina kor. Jag lovar dig om du i fortsättningen orsakar mig bekymmer, så kommer jag att anmäla dig för kungens fogde. Bente menade då att hon skulle få annat att tänka på än att klaga hos fogden. När Matz fru gått befallde hon Heszemer att han skulle plåga henne, vilket han också gjorde. Innan kvinnan kommit fram till sitt hus plågade han henne utan nåd på tinget.

Bente erkänner inför tinget att hon skickade sin djävul att hämta tre blad från en rönn som slagit rot i ett pilträd. Dessa tre blad gav hon till Holger Dragars ko. Kon blev galen lika många dagar som blad den fått.

Bente berättar att för 26 år sedan ville Herr Peder i Tylsze, Oxie härad, att Bente skulle tjäna honom. Hon tackade nej eftersom hon hade ett litet barn. Då lovade Herr Peder henne att hon skulle få skam innan hon dog. Efter denna händelse fick hon inte vara ifred för honom någonstans i socknen. Bente berättar att hon, för tre år sedan, gav igen för det förtret och skam som Herr Peder tidigare orsakat henne. Bente skickade iväg sin djävul för att plåga Herr Peders fru. Detta gjordes på så sätt att Heszemer kastade gift i en rännsten på Herr Peders gård. Lisbeth, Herr Peders, passerade rännstenen och fick smärtor i ett finger. Men nu inför tinget erkänner Bente att hon tog brunnsvatten i en kopp, hällde i giftet, och själv kastade det i vägen för Herr Peders fru så att hon fick det onda.

Herr Peder, som anses vara en hederlig man, beklagade sig inför tinget över Bentes bekännelse angående honom och hans numera avlidna hustru. Han säger att eftersom varken han eller någon annan människa vet om Bente säger sanningen angående hans hustrus sjukdom och död, överlåter han till Gud och allmänheten att döma. Men det Bente sagt att han förvisat henne från socknen bevisade han, med beseglade socken vittnen som lästes upp inför tinget, att vara lögn.

Angående det påståendet att han skulle ha lovat Bente skam innan hon dog, så tog Bente tillbaka det påståendet. När Peder frågar henne om hon vet om han är bevandrad i trolldom, eller har använt sig av det mot någon så svarar Bente att hon inget skäl har att tro detta. Bente bad därefter Herr Peder om ursäkt för att hon orsakat Herr Peders fru ont och att hon felaktigt anklagat honom.

Bente berättar att hon bara känner till två kvinnor som sysslar med trolldom. Den ena kvinnan är Kristine Christoffers i Dalby. Av henne har hon fått örter. Den andra kvinnan heter Bodil Oluf Skredder, bosatt norr om Lund. Denna kvinna hade lärt henne att bota fallande sjuka.

Den 27 juli dömer det 15 manstarka rådet Bente Bondequinde att brännas på bål.³⁹

Utslag

Anklagelserna mot Bente handlar främst om att hon skulle ha försökt att hjälpa Holger Dragars son att bli frisk. Det är Bente själv som tar kontakt med Holger och hans fru eftersom hon hört att deras son var sjuk. Hon kräver mjölk som betalning. Hon lyckas inte bota deras son. Hans Baad vittnar i målet om att Bente faktiskt lyckade att bota honom från sjukdom. Det som tinget troligtvis tagit fasta på när dömer Bente är att de anser hon sysslat med svart magi. Det som är lite konstigt i detta fallet är att i bekännelsen så erkänner Bente betydligt mer än vad som finns i anklagelserna mot henne.

3.3 Inger Skredders

Processen mot Inger Skredders inleds den 6 juli 1590

Jens Lauritzon Grynmaaler vittnar om att han för tre år sedan mötte Inger Skredders i Helsingör. Inger frågade då honom om hur det står till i Malmö. Jens svarade henne att vad han visste stod det väl till. Då hotade Inger och sade att de förvisat henne från Malmö men hon skulle se till att gud eller fan straffade dem. Därefter talde hon illa om Peder Jude Borgmester.

Samma dag inför tinget gick Peder Rasmuszon ed på att för tre år sedan mötte Christiern Skredders och Inger i Båstad. De hotade Bardskärarna i Malmö och menade att de nog skulle få annat att göra, även här hotade de Peder Jude Borgmester.

Peder Tommiszon vittnade att han vid en tid var i Helsingör. Där mötte han Inger som frågade honom hur det stod till med rådet och borgmästaren i Malmö. Hon menade på att de förvisat henne från Malmö. Det som Bardskärarna inte kunde bota på ett halvt år botade jag på 14 dagar. Men de ska få bota med skam och skada och Peder Jude Borgmester ska få bota först som sist.

Christiern Jude vittnar om att han förtörnat Inger Skredders. För detta lovade han att han skulle ge henne en fierding Norsk sill. När hon inte fick detta så hotade hon honom med olycka. Därefter hände det att de andra som satte garn fick sina garn fyllda med fisk medan han själv bara fick ris i sina garn. I fjol sände Inger ett bud till honom, genom Niels Muck, med orden att när han var i Norge skulle han få bota med skam och skada.

---

³⁹Malmö Tingböcker 1577-83 och 1588-90, Köpenhamn1968 s324-331

När Inger blev satt fängslad i tullboden beklagade sig Christiern över att det gått så illa för honom alltsedan de möttes sist. Då svarade hon honom, som Tommis Bodeszon, Jens Trane, och Börje Jenszon hörde henne säga, har du inte fått nog så ska du få.

Den ovannämnda Niels Munk vittnar inför tinget den 20 juli att Inger Skredders sände bud med honom till Christiern Jude i Norge att han skulle vederfaras ont och olycka.⁴⁰

Bekännelse

Först när Inger blev förd till stranden för att kastas i vattnet för att se om hon flöt som andra häxor sade hon innan hon kastats i jag är en häxa. När hon kastades i sjönk hon inte. Efter hon kommit ur vattnet erkände hon att hennes apostel, eller djävul, hette Rutebald. Hon erkände också att hon förgjort Christiern Jude.

Hon medger att hon använt sig av trolldom både i Malmö och Helsingör och att Rutebald kommit till henne först som en lite pojke och sedan som en skallig hund. Hon blir tillfrågad om hur hon använt sig av honom. På detta svara hon: I Helsingör fanns det två Bardskärare, Mäster Jacob och Mäster Thile, dessa tyckte illa om henne eftersom att hon utövade deras yrke. Hon befallde Rutebald att frånta dem deras näring. Detta gjorde han genast. Inger tillfrågade därefter om Malmös Bardskärare eftersom inte heller de tyckte om hennes utövande av deras yrke. Hon svarade att hon befallt Rutebald att frånta två av dessa deras näring, vilket han också gjorde. Hon blir tillfrågad om Rutebald inte kan göra något annat än taga från hantverkare deras näring. Hon svarar att detta är det enda han kan göra.

Inger anklagar inför tinget Kristine Arntz och Anne Hinriks, som flyttade från Malmö till Helsingör att vara de riktiga mästarna i trollkonst. Hon anser sig själv vara en gren på trädet medan Kristine och Anne är trädet. Hon berättar att hon och de två andra kvinnorna använde sig av Rutebald för att förjaga fisken från Helsingör för 1 ½ år sedan.

Samma dag, den 27 juli, kallas Hinrik Helmsted, soldat på Kroneborg, inför tinget. Han ställs inför tinget tillsammans med sin fru Anne Hinriks och Kristine Arntz från Helsingör.

Han tilltalade Inger Skredders och begär att få veta om hon anklagar dem, för trolldom, och om hon känner till något skäl till att de skulle anklagas för detta. Inger säger dem att det hon sagt finns nedskrivet. När detta sedan blir uppläst och rådet frågar henne om det som hon anklagat Kristine Arntz och Anne Hinriks för är sant knäpper Inger sina händer och sade att hon vill dö därpå. Hon säger dock att Anna är ringare i konsten än vad Kristine är. Kristine och Anne säger till henne att hon inte kan bevisa att de sysslat med trolldom.

---

⁴⁰ *Malmö Tingböcker 1577-83 och 1588-90*, Köpenhamn s316-17

Inger svarar: Jag kan inte bevisa det utan mig själv, och det jag sagt är sanning. Hinrik Helmsted, Kristine, Anne frågade Inger var de varit tillsammans och utfört trolldom? Inger svarade då att de befunnit sig i deras hus.

Kungens fogde frågade Inger om hon och de andra kvinnorna bedrivit sådan trolldom som består och uppmanar henne att tänka på sin själs salighet och inte ljuga om någon, utan säga sanningen. På detta svara Inger att hon vill dö därpå att det hon sagt är sant.

Samma dag den 27 juli dömer det 15 man starka rådet Inger Skredders till att brännas på bål⁴¹

Måndagen den 20 augusti blir Suend Christiernson, son till Christiern och Inger Skredders, förvisad från Malmö stad och Skåneland. Hittas han inom efter åtta dagar så mister han sitt liv. Han misstänks för trolldom på grund av en bok, med något kluderi i, som hittats hos honom. Det går dock inte att bevis att han utfört någon trolldom.⁴²

Utslag.

Det är ganska tydligt i detta mål att det är Ingers bråk med bardskärarna i Malmö och Helsingör som tinget anser ha störst betydelse. I processen mot henne finns också vittnesmål att hon uttalat hot mot Malmö stad och borgmästare. Inger erkänner också detta i sin bekännelse. Hon menar att det i Helsingör fanns det två bardskärare som tyckte illa om henne för att rört sig inom deras arbetsområde. Hon fortsätter med att hon skickade sin demon för att ta ifrån dem deras näring. Vilket denna då gjorde.

Det är tydligt här att Marine egentligen döms för att hon brutit en samhällsnorm.

3.4 Jehanne Nielsdatter

28 juli, 1578 Klagomål och vittnesbörd över den kvinnan vid namn Jehanne Nielsdatter, även kallad Holger Tå. Först följer Else Smeds vittnesmål angående Jehanne.

Hela målet blev behandlat på Malmö byting måndagen den 28 juli. Detta var den fjärde gången dessa två kvinnor var förda inför tinget.

De rådmän som satt ting tillsammans med fogden Jörgen Jensen var: Niels Ipson, Niels Mattsson, Jacob Pedersson, borgmästare, Peder Jensen, Matz Jude, Jens Lauritzon, och Rasmus Poulsen.

---

⁴¹ Malmö Tingböcker 1577-83 och 1588-90 Köpenhamn 1968 s317-320

⁴² Malmö Tingböcker 1577-83 och 1588-90 Köpenhamn 1968 s339

Tingmännen. Peder Speyer, Jacob Clausen, Anders Willomsen Slacter, Rasmus Silkeborg, Lauritz Dene, Per Glarmester, Soffren Kniffuesmedt.

Mats Smeds hustru Else, bosatt på Rundelsgatan, berättar om att för en tid sedan kom Jörgen Drager hem till dem och berättade att han hade talat med Jehanne Nielsdatter när han vid ett tillfälle hade varit sjuk och hon skulle bota honom. Han berättade att Jehanne hade sagt honom att hon mycket väl visste var och när Mats Smed hade fått sin sjukdom. Hon fortsatte med att säga att hon kunde bota honom.

Jörgen sade att om ni inte tror mig så låt din fru ta någon med sig och gå till mitt hus så hon kan höra själv och bära vittne om vad Jehanne bekänner.

Else Mats Smeds tog med sig Per Suendson, hans hustru och även en kvinna vid namn Jehanne Hansis och gick hem till Jörgen Drager. När de kom fram så hade Jörgen redan sänt bud efter Jehanne hon hade kommit dit och satt i stugan. Jörgen började tala med henne och sade: Jehanne, tror du att den fattiga Mats Smeds är förgjord? Hon svarade: Ja guds död är han förgjord. Vår herres pina förbjuda att du får det som han har det. Jag vet den tid och stund som han blev sjuk. Han blev det mellan en tisdag och onsdag, mellan 5 och 6. Det tog dock 9 dagar och nätter innan det tog sig på riktigt.

Då sade Jörgen till henne: Ni vet så väl på vilken tid och stund, och hur han fick sin sjukdom, och eftersom ni lovat att hjälpa mig kan ni inte också hjälpa honom?

Jehanne svarade honom: Jag kan väl hjälpa honom.

Dagen efter kom Jehanne till Mats Smeds. Hon lovade Mats att hon skulle göra honom frisk. Hon begärde och fick 10 s till en salva som han skulle smörja in sig med. När hon smort in honom med salvan så fick Mats det mycket värre. Han vågade inte använda salvan.

Else Mats Smeds sade till henne: Jehanne den där salvan var det inte mycket med, den hjälper inte.

Jehanne svarade: Vid guds pina. Den ska hjälpa eftersom jag har välsignat den, den ska hjälpa.

Else kallade ut Jehanne i förstugan för att tala med henne enskilt: Jehanne det går rykte om att ni vet hur och när min man blev sjuk.

Då brast Jehanne i gråt och sade: Det är sant, det vet jag. Jag kan inte neka till det, min far ligger här på kyrkogården och min mor blev bränd här ute på Kirseberg.

Efter de talat bad Jehanne Else om 2 s och lovade att hon skulle göra Mats bättre. De talade vid några gånger och Jehanne upprepade att hon skulle hjälpa Mats att återfå sin rörlighet, men inget hände.

För ett kort tag sedan råkade Else möta Jehanne på torget. Hon sade till henne: Jehanne! Hur håller ni ord? Ni lovade att bota min man men inget har hänt.

Jehanne blev förgrymmad av detta och bad henna att sköta sitt eget. De samtalande med varandra och skildes sedan åt. När Jehanne kommit i höjd med Sussane Sanders dörr vände hon sig om och slog den ens handen i den andra och sade till Else: Jag lovar dig, sköter du inte ditt eget så ska du få nog att sköta om.

Detta hörde Sussannes två flickor. Den ena flickan vittnade här på tinget måndagen den 23 juni inför menige män och allmänhetens åhöran.

Per Suendson och hans hustru, och även Jehanne Hansis, vittnar om att de blev tillbedda av Mats Smed hustru att följa med henne till Jörgen Draggers hus. Detta för att lyssna på vad Jörgen och Jehanne talade om angående Mats sjukdom.

När de kom fram till Jörgens hus blev de stående i förstugan. De lade märke till att Jörgen och Jehanne var ensamma inne i stugan.

De hörde att Jörgen frågade Jehanne: Jehanne? Tror ni att den fattige Mats Smed på Rundelsgatan är förgjord?

Jehanne svarade: Ja han är förgjord, vår herres pina förbjude att du skulle få det som han. Jag vet, fortsatte hon, vilken tid och stund han fick det på. Han fick det mellan en tisdag och onsdag, mellan 5 och 6 efter middag. Det tog dock mellan 9 dagar och 9 nätter innan det bröt ut på allvar.

Jörgen sade då till henne: Om ni nu vet vilken tid och stund, och hur han fått sin sjukdom, och eftersom ni lovat att hjälpa mig, kan ni inte då, om jag ger er 6 mark på hans vägnar även hjälpa honom.

Jehanne svarade honom att det kunde hon göra.

Detta vittnade Peder Suendson och hans hustru Benthe och Jehanne Hansis inför borgmästare och råd i Jehannes närvaro fredagen den 13 juni år 1578 och sedan här på tinget 23 juni.

De svär vid guds nåd att Jörgen och Jehannes samtal var som ovan är beskrivet.

Jehanne bekänner själv detta vid tinget 23 juni inför fogde, tinget, och allmänheten.

Här följer Jörgen Draggers vittnesmål.

Jörgen berättar att det hände sig en kväll att han kom in till Jehanne Nielsdatter. Hon bad honom att ge sig en kanna öl, som han fick 2 s till. Han blev därefter sittandes en tid. När han lämnade henne var klockan tre på morgonen. När han klev över hennes tröskel fick han en smärta i sitt ben. Han fick så svåra smärtor att han hade svårt att ta sig hem.

När han kommit hem och det onda plågade honom så han varken hade ro eller tal började han misstänka att han blivit utsatt för trolldom. Han sände då bud efter Jehanne. När hon kom beklagade han sig över att han fick det onda när han skulle gå ut genom hennes dörr.

Jehanne Svarade honom: Jag vet att du fick det onda då, men det onda var inte ägnat dig.

Han sade då till henne: Om ni kan hjälpa mig så att jag mår bättre igen så betalar jag er.

Jehanne svarade: Jag kan bota er, hon bad Jörgen ge henne 8 s till en salva.

Hon sade till Jörgen: Var tror du denna salva var i morse? Det vet jag inte, svarade Jörgen. Den var i Väa i morse.

Jörgen sade: Var den i Väa i morse? Det har inte gått många timmar sedan dess. Det låter lite underligt. Jag vill nog inte smörjas med den salvan.

Då svor Jehanne: Du ska visst smörjas med salvan. Jag har signat den.

Hon gick ut på gården till svinstian, där hon läste över salvan. När hon gick in igen, talade hon långsamt för sig själv. Jörgen visste inte vad orden betydde. Efter hon hade smort Jörgen med salvan blev han ännu värre.

Vid ett annat tillfälle då Jehanne kom hem till Jörgen beklagade han sig över att han fått det värre efter han blivit smord med salvan. Jehanne svarade: Ge dig till tåls. Jag ska få dig att må bättre. Hon tog en röd tråd och band den kring Jörgens ben, efter detta blev smärtorna nio gånger värre Jehanne sade till Jörgen: Du ska få tre stycken 1000 jävlar nätter innan du kommer att få det bättre Dagen efter sade hon: Du ska ännu ha två stycken 1000 jävlar nätter innan du blir bättre.

Jörgen berättar att han fick sådana nätter. Han hade så gruvligt ont att om han inte skurit av den röda tråden så hade han blivit galen, eller dött av smärtorna.

Jörgen Drager vittnade om att hos Else Mats Smeds ha berättat allt i den vittnesbörd som Peder Suendson och hans hustru Jehanne Hannis har vittnat om och om samtalet mellan Jörgen och Jehanne som tidigare beskrivits Detta vittnar Jörgen om så sant gud vare hans själ nådig.

Bekännelsen

Fredagen den 13 juni 1578 framför borgmästaren, råd, och byfogde, på rådhuset efter Else Mads Smeds lämnat sitt vittnes mål angående vad de hört Jehanne säga och efter de gått ut, förmanade borgmästare och rådet Jehanne att med allt flit berätta sanningen om hjon själv förgjort Mats på Rundelgatan eller om någon gett henne pengar för att göra det, och hur hon vet att han är förgjord, och tänka på sin själs salighet och inte ljuga på sig själv eller någon annan.

Jehanne började gråta och sade: jag ska bekänna. Jag ska säga er sanningen, så gud hjälpe mig. Jag ska säga sanningen och inte ljuga. Hon fortsätter med att säga:

Smedkvinnans mor, vid namn Barrabra, som bor vid Öster port, kom fram och gav mig något som var inslaget i papper Hon bad mig att kasta det framför Mats dörr i tusen jävlars namn. Hon lovade mig 6 mark om jag gjorde det.

Så jag tog paketet och gick till Mats Smeds dörr och kastade halva paketet i tusen jävlars namn. Den andra halvan behöll jag själv.

Hon sade till tinget: Skicka bud hem till mig för att hämta dem halvan av paketet jag har kvar så ska jag visa er det.

Det blev skickat ett bud med henne och när hon och budet kom tillbaka så hade hon med sig den halva av paketet som hon hade sparat. Det innehåll hår och något som såg ut som krossad slagg.

Hon sade: Här är hälften av det som smedkvinnans moder ville att jag skulle kasta mot Mats Smeds dörr. Jag ville inte kasta allt eftersom jag fruktade att han skulle få för ont.

Under måndagen den 23 juni 1578 blev uppläst stycke för stycke på Malmö ting för den allmänhet som var närvarande.

Jehanne bekänner allt. Hon bekänner det som hon sagt enligt Else Mats Smeds och Jörgen Dragars vittnesmål. Hon bekänner även att hon kastat innehållet i paketet utanför Mats Sunds dörr, varav Mats fått den sjukdom som han nu har. Dock säger hon att Oune Smeds moder Barrabra gav henne paketet och betalade henne för att kasta det på Mats Smeds dörr.

Hon bekänner även detta den 28 juli på tinget inför fogden, borgmästaren, och råd, tingmän, och den menige allmänheten.

Efter vittnesbörden och hennes egen bekännelse. De 15 männen och nämnd som var: Gamle Christiern Bager, Holger Skomager, Peder Jude Skomager, Hans Hanssen Rasmus Skomager, Hans Lund, Ditlöff Skredder, Anders Sielendsfar, Oluff Graatorp, Dirick Spaanen,

Hinrik Smedt Lauritz Hanssen, Christiern Lauritzon, Mats Hansson, Tommis Bodelsen, Peder Helse.

Allesamman närvarande, utom Lauritz Hanssen som var i Köpenhamn, Var utnämnda att säga att Jehanne Nielsdatter är skyldig till trolldom och döms till att brännas på bål.⁴³

4.4 Barrabra Oune Smeds moder

Måndagen den 30 juni 1578 stod fångarna Jehanne Nielsdatter och Barrabra Oune Smedsmoder inför tinget.

Jehanne berättar inför tinget att den förutnämnda Barrabra kom till henne i fjol när hon var på väg till Lund. Barrabra gav henne några föremål inslaget i papper som Barrabra ville att Jehanne skulle kasta utanför Mats Smeds dörr på Rundelgatan. Hon skulle få betalt om hon gjorde det.

Jehanne sade till Barrabra att hon inte visste var Mats Smeds bodde, eftersom hon inte ens visste vem han var. Då gick Barrabra upp på vallen med henne och visade henne gatan där Mats bodde och sade: På den gatan bor han. Gå dit och släng paketet du fick framför dörren, i tusen jävlars namn, och gå sedan snabbt därifrån.

Jehanne tog paketet och gick iväg till Mats hus och kastade det mot Mats dörr i den onde mannens namn, som Barrabra bett henne göra. Jehanne berättar att hon inte ville kasta hela paketet mot dörren eftersom hon inte ville att Mats skulle lida alltför stor skada, som hon tidigare erkänt utan tvång.

Då var Mats Smed närvarande, liggandes i en vagn eftersom han kunde varken stå eller sitta. Han säger att det är som Jehanne tidigare bekänt och berättat inför tinget att Barrabra fått henne att kasta paketet mot Mats dörr. Efter detta har Mats fått sin sjukdom.

Han fortsatte: Jag anklagar Barrabra för att ligga bakom min sjukdom, eftersom Jehanne har erkänt detta frivilligt och opinad. Jehanne har jag aldrig tidigare sett.

Han beklagar sig inför tinget att han legat sjuk i ett år och sjutton månader och vare sig haft ro eller kunnat tala, natt eller dag. Under femton veckor har han endast kunnat ligga på den ena sidan av kroppen. Då han inte kunnat tala har han inte heller kunnat be någon annan att vända honom. Han berättar att innan han blev sjuk hade han under en lång tid arbetat och tjänat på Barrabras dotter mans smedja. Han tjänade dock så lite att det inte räckte till hans uppehälle. Han kände sig tvingad att sluta. Dagen efter sände Oune Smed bud efter honom. Han ville att

---

⁴³ Malmö tingböcker 1577-83 och 1588-90, s.25-31

han skulle komma till smedjan och sko ett par hästar. Mats svarade budet att det kunde han inte göra för den lönen. När han en tid senare var på ett arbete fick han så ont att han var tvingad att gå hem. Han kom knappt innanför dörren innan han stupade. Efter denna dag har han varit sjuk.

Måndagen 27 juli har Jehanne här på tinget berättat och erkänt att Barrabra bad henne att kasta ett paket på Mats Smeds dörr.

Samtidigt frågar Mats Olsen på tingets och rådets vägnar Mats Smed om han skyller Barrabra för sin sjukdom?

Mats svarar: Jag skyller min sjukdom helt och hållet på henne. Jag anklagar henne och ingen annan.

Mats Olsen fortsätter med att fråga Jehanne om det var sant att hon fått paketet av Barrabra för att kasta på Mats dörr.

Då föll Jehanne ner på sina knän och höll upp båda sina händer och sade: Barrabra som står här gav mig paketet som skulle kastas på Mats dörr i den ondes namn Om detta inte är sant må då gud ge mig den eviga pinan, när jag lämnar denna världen. Jag vet att jag inte har lång tid kvar att leva.

Barrabra svor och önskade sig att jorden under hennes fötter skulle öppna sig så hon kunde sjunka ner i avgrunden och hamna under djävulens fot, om det som Jehanne sagt var sant.

När Else Mats Smeds kommenterade detta hotade Barrabra henne genom att säga: Du ska få skam, och andra med dig.

Vid samma tillfälle berättade Inger Willom Watzon att hon sålt Barrabra två fierdingar Hampa (Rep). Barrabra hade inga pengar så hon satte en gryta i pant. När Barrabra senare kom för att lösa ut grytan. Sade hon att hon bara fått en halv fierding. Inger ville inte ge henne grytan förrän hon fått betalt för de två fierdingar hampa som hon sålt henne.

Barrabra gick hem för att hämta mer pengar. Hon betalade Inger och sade: Nu har jag betalat för en fierding mer än vad jag fått. Det ska ni få betala dyrt för. Inger följde Barrabra till dörren och sade till henne: Kära fru, jag har inte fått betalt för mer än vad jag gett er Jag tror inte att ni vill göra mig något ont på grund av detta.

När hon senare kom hem efter att ha varit i kyrkan kom en sjukdom mellan huden och köttet så att hon nästan blev halt galen. När hon tog och lade barnet vid sitt bröst, blev barnet sjukt.

Barnet låg och pinades i sex veckor, ögonen på barnet föll ur dess huvud. Inger och grannarna led mycket med barnet innan det dog.

Barrabra frågar om Inger anklagar henne för det som hände. Inger svarar: Jag anklagar er. Ni lovade mig ont och det fick jag. Precis som ni lovade.

Vid samma tillfälle vittnar Hans Knudsen på rådhuset, inför borgmästare och rådet under ed, med fyra uppsträckta fingrar.

Han berättar att Claus Smed, som varit gift med Barrabras dotter, 5-6 veckor innan han dog kom gående en söndag på Östergatan med en hammare under armen.

När han kom jämsides med Hans Knudsens dörr, sade Hans till honom: Claus, vart är du på väg? Då svarade han: Jag vet inte själv var jag är på väg. Hans tyckte att Claus verkade rädd. Hans frågade: Vill du komma in en stund. Claus frågade: Har du tystöl? När Hans svarade ja följde han med honom in.

När de suttit en stund och druckit ett, eller två, krus öl sade Claus: Det var för väl att du bjöd in mig. Hade du inte gjort det så hade jag gått och dränkt mig. Då blev Hans orolig och sade: Hjälp Gud, vad skadar dig, bed att Gud bevarar dig. Hans frågade efter orsaken.

Då svarade Claus: Jag får ingen ro från min frus moder. Jag tror hon kommer att bli min död. Plötsligt får han fram sin kniv och försöker hugga sig själv i buken. Hans lyckas få tag i armen och vred kniven ur hans hand. Han följde sedan Claus hem.

Detta nedskrivna vittnesmål blev uppläst på tinget måndagen den 25 juli inför fogden, borgmästare, råd, tingmän, och den menige allmänheten och för de 15 män och nämnd som för Barrabras sak blivit utnämnda.

Haagen Guldsmed frågar fogden på de 15 männens vägnar om det vittnesmål Jehanne gett var tillräckligt i saken. Därefter frågar han om Mats Smed vittnesmål borde användas fullt ut i samma sak.

Fogden Jörgen Jenssen frågade de menige tingsmännen och allmänheten om vittnesmålen borde gälla fullt ut. Då svarade de till den menige mannen att eftersom att förutnämnde Jehanne hade erkänt frivilligt och opinad innan hon själv blev dömd och eftersom hon blev dömd till döden i samma sak bör hennes vittnesmål gälla fullt ut.

Därefter, eftersom Mats Smed låg där med sin skada och hälsa främtagen honom genom trolldom som Jehanne kastat på honom på Barrabras befallning bör han vittnesmål gälla fullt ut.

Och de 15 män och nämnd som består av: Haagen Pedersen Guldsmed, Mats Oelsen, Henrik Brabander, Niels Willatzon, Jens Birck, Jens Bager, Korth Fectel Skreder, Jesper Skredder, Niels Skinder, Carsten Klensmedt, Erick Brögger, Michil Slacter, Hans Weffuer, Jens Brögger, Hans Rassmussen Skomager, gick fram inför tinget och således dömde att eftersom vittnesbörden om Barrabra inte har visat på något annat, döms Barrabra till samma straff som Jehanne.⁴⁴

Utslag

Det som är det centrala i detta fall är Mats Smed. Jehanne menar att Barrabra gett henne en påse att kasta mot Mats dörr. Detta gör Mats sjuk. Grunden till detta ligger i att Mats tidigare jobbat på Barrabras dotter smedja. Han avslutar sin anställning på grund av att Han tycker han tjänar för lite. Detta får då Barrabra genom Jehanne att hämnas. Barrabra anklagas även för att tagit livet av sin dotters man Claus Smed. Tinget koncentrerade sig troligtvis på förgöringarna. Det som är lite annorlunda med detta fall är att de två kvinnorna står på tingplatsen och munhuggs. Man försöker att kasta skulden på varandra.

---

⁴⁴ Malmö tingböcker, s 31-35

Diskussion

När man läser protokollen får man inblick i en värld som skiljer sig på många sätt från vår egen värld. Man hade helt enkelt en annorlunda världsbild än vad vi har idag. Den vita magin hade en stor betydelse när det gällde att skydda sig från olyckor och sjukdom. Den svarta magin hade en funktion som var tvärtom. Med andra ord att tillförskaffa sig fördelar, och att skada andra människor.

Vad ligger då bakom att dessa kvinnor hamnar inför tinget? Man ganska tidigt en känsla av att det ligger mer bakom anklagelserna än vad man ser vid en första anblick. Vi vet, tyvärr, inte vad som hänt och sagts innan det dragits inför tinget. Vi kommer, så att säga in i slutskedet av hela händelseförloppet. Det kan även, som jag skrivit tidigare, vara så att det finns informell information, med andra ord, information som inte skrivits ned eftersom den varit allmänt vedertagen. Man får intrycket av att utfrågningen av dessa kvinnor har följt en färdig mall. Alla målen som tas upp har samma grundläggande innehåll:

Förgörning (Kasta sjukdom på personer)

Hot av olika slag

Begär saker (mjölk, skor, öl)

Användandet av demonisk medhjälpare (endast i de tre senare fallen)

Påståendet om användandet av demoner i de tre senare fallen släpper in den tidigare frånvarande djävulsfiguren på tinget. Detta pekar i riktning mot de senare påstådda häxsabbaterna och alliering med djävulen. De tidigare fallen är uteslutande mer profana till sin natur.

Det som är den grundläggande orsaken till att kvinnorna dras inför tinget och döms är att de uttalat någon form av hot. Det börjar alltid om hot med skam. Hotet har ofta kommit när kvinnorna i fråga själv känt sig hotade. När kvinnorna väl hamnar inför tinget dyker alla dessa människor som blivit hotade av kvinnorna upp och vittnar mot kvinnan.

Vilka är då aktörerna i detta "skådespelet"? Är deras handlingar medvetna eller är de snarare en produkt av guppens val, gruppen i detta sammanhang skulle då vara samhället.

Kvinnorna är en av aktörerna. Varför fortsätter de på den inslagna vägen när de kan se på vilket håll det barkar? De måste genom tidigare processer, där de stått bland åhörarna på

stortorget och lyssnat på rättegången mot någon annan kvinna, kunnat se vad som hänt dessa. Har kvinnorna varit dessa "kloka gummor" och kanske känt någon form av makt, vilket troligtvis inte var så vanligt för en kvinna ur det lägre skiktet under 1500-talets Malmö. Har de använt sig av rädslan som funnits bland menigheten för att kunna få allmosor. Detta skulle då kunna ha varit en medveten handling. Som tidigare nämnts så menar Ankarloo att det blev en markant skillnad mellan givmildheten hos de bättre bemedlade efter reformationen. Man ville, enkelt uttryckt, att man skulle lära sig att hjälpa sig själv istället för att ligga andra till last. Men att riskera att hamna inför tinget anklagad för trolldom är ett högt pris att betala för dessa kvinnor. Kvinnorna erkänner också det som de blivit anklagade för. Hur absurt det än verkar. Som tidigare nämnts var det inte tillåtet att använda sig av tortyr förrän den anklagade blivit dömd. Det kan anses som ganska säkert att man har tummat på dessa regler ganska ofta.

Det finns även en annan orsak till att kvinnorna erkände sitt brott. Man trodde kanske att man skulle slippa tortyren om man erkände. Kvinnorna försöker ofta att lägga över skulden på någon annan, eller att få någon medskyldig. I fallet med Inger Skredders så försöker hon att dra med sig två andra kvinnor: Anne Hinriks och Kristine Arntz.

Jehanne Nielsdatter försökte få tinget att tro på att det är Barrbara som fått henna att kasta en trolldomspåse mot Matz Smeds dörr. De möts inför tinget. Där ber Jehanne Barrabra att erkänna. Detta vägrar Barrabra att göra. Det slutar med att båda döms till döden.

Varför kastar då kvinnorna skulden på varandra? En av orsakerna skulle kunna vara att man trodde att ens egen räddning låg i detta.

En annan aktör är de som anklagar kvinnorna inför tinget. Gör de detta för någon form av egen vinning alltså en medveten handling? Eller följer de bara grupptricket. Enligt min mening lyser det ibland igenom i protokollen att det finns personer som anklagar för egen vinning. Det kan vara som tidigare nämnts att försöka få bort en besvärlig granne, eller för att göra sig av med svärmor, eller dylikt. En av Bente Bondequinde grannar, Anders Persson, vittnar om att sedan hans häst ätit av grödor på Bentes hage hotade honom med att inom tre dagar skulle antingen han eller hans häst dö. Inom tre dagar störtade hästen och dog. Om man ska vara lite cynisk så finns det en möjlighet att Anders kanske ville komma åt Bentes hus och hage. Genom att anklaga henne inför tinget finns det en möjlighet att han kan komma över den. Det är inget som står uttalat och skulle kanske vara lite svårt att kontrollera. Bente nämner själv inte något om händelsen i sin bekännelse. Det finns också en möjlighet att hon nämnt det men att det inte skrivits ner av skrivaren.

Den tredje aktören skulle man kunna kalla för folket. Var är deras plats? Man hör inte någon som talar för dessa anklagades kvinnors försvar. Om det har gjorts det så har det inte skrivits ner. Det har säkerligen funnits en rädsla bland folket att tala för de anklagades oskuld. Det skulle genast sätt de själva i blickfånget. Malmö vittnar om en liten nedgång när de senare fallen utspelar sig. Sjukdomar grasserade och man kanske desperat sökte efter syndabockar. Möjligheten finns också att man helt enkelt försökte att övertyga sig själv om att anklagelserna stämde och även om det var en nära vän som anklagades så gömde man sig i den anonyma massan.

Kyrkan lyser i materialet med sin frånvaro. Eftersom kvinnorna enligt sina domar sysslat med trolldom som anses vara ett brott mot Gud borde kyrkan ha varit närvarande. Det finns inte nedskrivet att de varit närvarande vid tingsförhandlingarna. Orsaken till detta kan vara att kyrkan varit inblandad i ett tidigare skede med sedan lämnat över till ting och råd att döma.

Tinget kan ses som Malmös befolknings förlängda arm. Tingmännen som sitter vid tinget har plockats ut från menigheten. Det är så att säga folket som dömer de anklagade. Men de är också en del av makten. Vid tinget sitter också fogden med två bisittare.

Enligt Karlundborgske recess 1576 skulle den som blivit dömd till döden inte avrättas innan målet provats av Landstinget. Men eftersom att landstinget bestod av samma män som satt till tings i Malmö så var detta ganska urholkat. Fast det fanns lagar att följa så följdes det inte alltid. Det fanns en stadga om att förrädare, trollkonor, och trollkarlar inte fick lov anklaga någon annan. Men i ett av fallen i uppsatsen så anklagar Jehanne Nielsdatter Barrabra för trolldom. Tinget verkar acceptera detta vittnesmål fast Jehanne själv står inför rätta för trolldom. Det verkar som om att ändamålen helgar medlen och att man inte alltid tar reglerna för rättegångsförfarandet på allvar. På grund av att de som sitter som tingmän plockas från folket så finns det en risk att även någon av den som sitter som utvalda hyser någon form av agg mot den anklagade.

I målet mot Inger Skredders finns det enligt dem som vittnar om detta ett uttalat hot från henne mot borgmästaren och rådet i Malmö. De har tidigare förvisat henne därifrån. Hon lovar dem, enligt vittnen, synd och skam. Hon har hamnat i bråk med bardskärare i både Malmö och Hälsingborg. Hon ska enligt vittnen vara sagt att det som bardskärarna inte kunde bota på ett halvt år, kunde jag bota på 14 dagar. Anklagelsen här ligger i att hon varit inne på ett näringsområde som tillhörde männen. Inger angriper genom sina uttalanden hela Malmö stad, med borgmästare och råd. Inger verkar falla under företeelsen av att vara en obekvä

människa som måste bort. Hon är kanske helt enkelt en kvinna som står på sig för vad hon anser vara sin rätt.

Hennes man syns till i början av hennes fall men nämns inte fler gånger. De har en son som den 20 augusti, samma år, blir förvisad från Malmö stad och Skåneland. Han kommer att straffas med döden om han återkommer. Det har hittats en bok i hans ägor som man misstänker är en magisk bok. Denna bok nämns bara vid detta tillfälle. Vad stod egentligen i denna bok? Enligt tinget var det något kludderi. Det är troligt att han fått boken efter sin moder. Det kan vara en bok med trollformler. Det kan också vara en läkarbok som man ansåg att denna man inte skulle ha i sin ägo. Alltså en form av monopolisering av kunskap. Det kunde vara farligt om boken fanns i orätta händer. Det är omöjligt att veta boken innehåll. Det försvinner efter detta omnämmande ut i tomma intet

Alla kvinnorna vars fall som tas upp i denna uppsats döms i första hand för förgörning, eller hot om detta. Det vill säga att de enligt vittnen ha skadat människor medvetet genom trolldom. I fallet Marine berättar Mats Olszon för tinget att han vid sjukdom sökt läkare. Läkaren har då berättat för honom att sjukdomen var kastad på honom av trollfolk. Han berättar att under tiden för sin sjukdom så blir kastad av en pall. Han visar upp ett blåmärke inför tinget som han säger kommer från denna händelse.

I fallet med Jehanne Nielsdatter och Barrabra så kastas det en påse med något innehåll på Matz Smeds dörr. Detta gör att Matz blir sjuk. Jehanne blir kallad för att hjälpa honom men det lyckas inte. Det kommer fram att hon efter tag att, Barrabra bett henne, kastat trollpåsen som gjort Matz sjuk. Man får även reda på att Jehanne vet vilken väg hon vandrar på. Hennes mor hade bränts som häxa ute på Kirseberg.

Barrabras orsak till att hon velat göra Matz illa ska enligt vittnesmålen ha varit att han inte längre velat arbeta i hennes dotters smedja hon har därför velat hämnas på honom.

Anders Floren nämner i *Fråga det förflutna* det så kallade nollsummespelet. Eva Kärfev kallar det för det begränsade goda. Det betyder med andra ord att det bara finns en viss del av det goda. Tillförskaffar sig någon för mycket av t.ex. mjölk innebär det att någon annan kommer att bli utan. Tron på detta borde vara starkare när tiderna är svåra. Det går dock inte hitta något i protokollen som går att koppla samman med detta.

Inger Skredders döms för att hon bland annat gett sig in och sysslat med en manlig näring. Hon har dragit på sig ilskan från fyra stycken bardskärare. Hon har även nedvärderat dem genom att säga att hon är bättre på att bota än vad de är. Hon har även hotat Malmö borgmästare och råd. Hon kan helt enkelt tänkas vara en obekväms kvinna som man vill bli av med.

Det är lite svårare att se de underliggande orsakerna till att Jehanne och Barrabra döms. Jehanne försöker enligt källan att hjälpa, men lyckas inte. Den underliggande orsaken kan vara beroende på att hon inte lyckades att bota och därför förtroende vändes till agg.

Barrabra har vissa likheter med Inger Skredders. Hon låter mycket. Dvs. hon står på sig. Hon är alltså obekväms. Ett exempel är när hon kräver att få så mycket rep som hon anser att hon betalat för.

Orsaken till att Marine anklagas för är att hon kastat sjukdom på Mats Olszon. Det fortsatta protokollet visar på att hon försöker att leva på folk välvilja. Hon vill inte betala ett högre pris för efterbrygden. Hon ber att få ett par skor gratis. Det passar in i Ankarloos tankar om att man var mindre benägen efter reformationen att ge allmosor. Genom att anklaga henne för trolldom fick man bort henne från dörren.

Bente passar väl in i de tidigare beskrivningarna. Hon försöker enligt protokollet hjälpa en sjuk pojke. Hon kräver mjölk som betalning för detta, Han blir inte frisk. Man vill inte betala henne. Hon är alltså obekväms.

För samhället finns det också en möjlighet genom dessa processer att bli av med dem som ställer till med problem på något sätt. Ankarloo nämner i *Att stilla herrevrede* att det inte längre fanns samma vilja att hjälpa de svaga i samhället efter reformationen. Hittar då detta arbete en plats bland tidigare forskning? Jag tycker att en del av relevansen för detta arbete ligger det har ett lokalhistoriskt värde. Det är svårt att hitta forskning om trolldomsprocesserna i Malmö. När det gäller hur det passar in med tidigare forskning överlag så anser jag att det bekräftar att Malmö inte är något enskilt exempel. Forskningen som passar in på processerna i övriga Europa passar även in här.

Käll och Litteraturförteckning

Tryckta källor:

Malmö tingbok 1577-83 och 1588-90, utgivet ved Leif Ljungberg og Einar Bager i samarbejde med Erik Kroman af selskabet for udgivelse av kilder til dansk historie, København, 1968.

Litteratur:

Ankarloo, Bengt, *Att stilla herrevrede*, författarförlaget, Malmö 1988

Ankarloo, Bengt, *Trolldomsprocesserna i Sverige*, Rättshistoriskt Bibliotek, Lund 1996.

Ankarloo, Bengt, *Satans Raseri*, Ordfront, Stockholm 2007.

Ambrius, Jonny, *Att dömas till döden*. Karlshamn, 1996.

Dahlgren, Stellan, Floren, Anders, *Fråga det förflutna*, Studentlitteratur, Lund 1996.

Ekman, Stig, Thullberg, Per, Åmark Klas, (red) *Metodövningar i Historia 1* studentlitteratur, Lund 1993.

Red: Ewert Wrangel, Leif Ljungberg, Einar Bager, Nils Gösta Sandblad, S. Arthur Svensson , *Malmö genom 600 år*, Malmö 1940.

Isberg, A.U, *Häxboken*, Malmö, 1916.

Johansen, Jens, Chri. V, Danmark: Anklagelsernas sociologi, *Häxornas Europa 1400-1700*, Red, Ankarloo, Bengt och Henningsen, Gustav.

Kärvfe, Eva, *Den stora ondskan i Valais*, Stockholm 1992

Naess, Eyvind, Hans, den kriminologiska kontexten, *Häxornas Europa 1400-1700*.

Tomner, Lennart, Helander, Olle, *Malmö ett bildverk, Malmö genom tiderna*, Malmö 1954.

Tomner, Lennart, *Malmö stads historia*, 2 delen, Malmö, 1977.

Östling, Per-Anders, *Blåkulla, magi och trolldomsprocesser*, skrifter från Etnologiska avdelningen Uppsala universitet, Uppsala 2002.

